

Пуковник АНТОН ДЕЖМАН

ЦАНКАРЕВ БАТАЉОН 1941. ГОДИНЕ*)

Крајем јуна и у првој половини јула 1941. године окупили су се у шумама Јеловице, Покљуке, Межакље, под Столом и Сторжичем први комунисти, политички радници — партизани, који су долазили по директиви Партије или ако им је претила опасност хапшења од стране окупатора. Највећи број ових другова дошао је из индустријских центара Јесеница, Крања, Лесца, Кропе и околине Бледа.

У то време постојала су два окружна партијска комитета за јесеничко и крањско подручје, у којима су почетком маја формиран и војни комитети са задатком да припреме и организују устанак у Горењској.

У току прве половине јула дошао је из Љубљане друг Стане Жагар, члан ЦК КПС и Главног штаба ПОС (партизанских одреда Словеније), и донео директиве и инструкције за формирање првих партизанских јединица, као и текст прве заклетве.

Већ 17. јула је одржан састанак испод Малих Грегорјеваца на Јеловици, на коме су учествовали чланови јесеничког и крањског војног комитета Стане Жагар, Лојзе Кебе Штефан, Томо Брејц, Жоже Грегорчич, Иван Бертонцел Јохан, Жоже Ажман, Полде Стражишар, Алојз Хорват, Матија Вердник Томаж, Иван Крижнар, Алојз Јустин, Жоже Ресман, Штефе, Антон Нартник и Франц Водопивец.

На састанку су донете ове важне одлуке:

- 1.) све партизанске групе и групице одмах повезати и формирати чете и батаљоне,
- 2.) формирати Горењски и Крањски партизански батаљон,
- 3.) материјално обезбеђење организовати искључиво од месних и теренских организација; по сваку цену избегавати реквизиције,
- 4.) организовати општи народни устанак.

Тако су на овом састанку ударени војни и политички темељи за устанак у Горењској. Главна парола је била: тући непријатеља у свако време и на сваком месту (саботаже, диверзије итд.).

Од појединих група партизана са Покљуке, Межакље и Стола формирана је 29. јула јесеничка чета, која је касније добила име Ивана Цанкара. Њено бројно стање износило је 39 бораца, од којих 4 жене.

*) Чланак је написан за едисију „Устанак народа Југославије 1941.“ коју припрема ВИЗ ЈНА „Војно дело“.

Чета је положила заклетву 9. августа 1941. године на Новаковој Јеловици.¹⁾ За командира је изабран друг Полде Стражишар, а за комесара друг Франц Поточник (оба из Јесеница).

Од партизана на Јеловици формирана је Јеловичка чета, која је касније добила име Илије Грегорича (по имену вође сељачких буна). Чета је бројала 45 бораца. За командира је изабран друг Јака Бернард (са Бледа), а за комесара друг Јоже Крајц Жакел (из Јесеница). Ова чета је положила заклетву већ 29. јула у Планини — Водице на Јеловици.

У то време су испод Сторжича код Тржича формирана Тржичка и Крањска чета, које су бројале око 60 бораца, док су у околини Камника и Шентвида код Љубљане формиране Камничка, Рашичка и Моравшка чета.

Доласком на Јеловицу Јесеничке — Цанкареве чете, почеле су припреме за општи напад на Бегуње, с циљем да се ослободи 300 затвореника и подигне устанак у овом делу Горењске. За његово извођење планиране су Јесеничка, Јеловичка и Тржичка чета. Акција није спроведена у живот, јер су припреме и организације биле познате многим људима, па су за њих дознали и Немци и хитно појачали посаду у Бегуњама од 15 на 120 полицајаца и напали Тржичку чету.

Сутрадан, пошто је напад на Бегуње пропао, 5. августа 1941. године, на Јеловици је формиран 1. горењски батаљон од Јесеничке и Јеловичке чете. Батаљон је касније добио име Ивана Цанкара. Командант батаљона је био шпански борац Јоже Грегорич, који је убрзо постао легендаран у целој Горењској, док је комесар батаљона био дугогодишњи сарадник Станета Жагара комунист Иван Бертонцељ Јохан. Свега три дана после свог формирања, тј. 8. VIII, батаљон је доживео ватрено крштење код Липнишке планине на Јеловици. Око 350 Немаца је напало њихов логор и батаљон се после кратке али жестоке борбе повукао према Дражгошмама и Новаковој Јеловици. У овој борби убијена су 32 немачка војника, док су погинула само 3 партизана. То је био врло добар резултат с обзиром да је батаљон имао само 1 пушкомитраљез и око 50 пушака, док је 35 бораца било без оружја. Треба истаћи да је приликом повлачења командант Јоже Грегочич закопао једну противтенковску мину у жар и кад су Немци дошли до

¹⁾ Заклетва је гласила: „Ја, партизан ослободилачке народне војске словеначког народа, који се борим на страни славне радничко-сељачке армије Совјетског Савеза и осталих народа који се боре за слободу, као и за ослобођење и уједињење словеначког народа, за братство и јединство, за мир међу људима, за сретнију будућност радног народа — кунем се пред својим народом и својим саборцима — да ћу дати све своје снаге и способности ослободилачкој ствари словеначког народа, радних људи и свег напредног и слободољубивог човечанства у светом рату против фашистичког угњетавања и варваризма; да нећу напустити партизанске редове у које сам добровољно и свесно ушао, нећу положити оружје све до коначне победе над фашистичким окупаторима, до потпуног спровођења ослободилачких циљева словеначког народа. Кунем се да ћу у борби за те велике ослободилачке идеје бранити својом крвљу част и славу партизанске заставе и да ћу дати, ако то буде потребно, и свој живот.

У борбу за слободу!“

кухиње мина је експлодирала. То је привремено зауставило Немце, а партизанима омогућило да се организовано повуку. Дан пре формирања батаљона борци Јеловичке чете ухапсили су председника општине из села Железници, Хорницког и његову љубавницу Францку. Хорницки је био осуђен и стрељан, док је Францка постала врло храбра и одлучна партизанка. Погинула је 17. марта 1942. године. Некако у исто време чета је ликвидирала на путу Блед — Бохињска Бела гестаповца Франца Светину, бившег масера краљице Марије.

Ноћу између 27. и 28. јула 1941. године скојевици из Лесца и Бледа су извршили пропагандну акцију на Бледу. Исписали су разне пароле, поцепали немачке заставе и истакли југословенске, исписали по асфалту парољу „Доле фашизам!“, а код самог хотела Парк, 50 м од немачког стражара, обесили су кокошку којој су привезали летак „Радије сам се обесила него да носим јаја за Немце!“ Идућег дана су Немци почели са репресалијама и хапшењима на Бледу и Лесцима.

Партизани са Јеловице, по директиви члана војног комитета Ивана Бергонцеља, истовремено су извршили акцију у железничком тунелу на прузи Радовљица — Крањ. Тунел је био разрушен од стране бивше југословенске војске, а поправљали су га чланови немачке организације ТОТ. Ова акција је толико утицала на раднике да су напустили посао — један део се придружио партизанима, док су остали отишли кућама. Алат је бачен у Саву, а кухињу са храном однели су партизани.

Одлуком команде батаљона Јесеничка чета се половином августа вратила на своје оперативно подручје Покљука — Межакља — Стол, док је Јеловичка остала на Јеловици, са једним водом на сектору Рагитовец — Дражгоше, а са другим изнад Бледа и Радовљице. Штаб батаљона се са Станетом Жагаром, чланом ЦК КПС и Главног штаба ПОС, налазио повремено код једне или друге чете. У току августа и септембра обе чете биле су ангажоване диверзантским акцијама, ликвидацијом издајника, минирањем далековода Винтгар — Јесенице — Ђкировница — Јесенице, минирањем пруге Бохињ — Блед и Крањ — Јесенице итд. Све ове акције нису ишле у рачун Немцима. Они су у току септембра без успеха спровели локалне офанзиве на Межакљу и Јеловици. Колоне Немаца су крстариле планинама бацајући летке и позивајући борце да се врате кућама, да не наседају комунистима и бандитима, да је велики Рајх великодушан, обећавали су запослење онима који се врате итд. Партизани нису наседали лепим речима, већ су појачавали диверзантске акције на железничким пругама, далеководима, телефонским линијама итд.

У току једне локалне офанзиве командир чете Јака Бернارد отишао је на везу код чобанице Милке на Селшкој планини — Јеловици да би сазнао каква је ситуација. Тек што је ушао у колибу, Немци су је опколили. Ушао је немачки официр питајући где су сакривени бандити. Чобаница му је одговорила да овде нема бандита. Тражио је да му покаже пут према Мартинчку. Тада је Бернارد рекао: „Ајде Милка, покажи господину пут“, полако гурајући Милку и Немца према вратима. Немац је био мало изненађен љубазним тоном разго-

вора и пошао је са Милком која му је показивала пут. Пред колибом је остао немачки стражар, тако да Бернард није могао побећи из колибе. После краћег времена Немац се вратио са Милком, тражећи Бернарда по колиби. Питао је стражара где је отишао момак који је пет минута раније био ту. Стражар му је одговорио да није видео никог. Поново су претражили целу колибу и њену околину, али Бернарда који се вешто сакрио нису пронашли. После безуспешног тражења и чекања официр је наредио Милки да се спреми и пође с њим. Одвели су је у затвор Бегуње, а заседа око колибе остала је још неколико часова очекујући да ко наиђе.

Код народа је расло поверење у народноослободилачку борбу, партизани су добијали све више симпатизера и прилив бораца у партизанске редове био је све већи. Од Тржичке и Крањске чете формиран је батаљон, који је после краћег времена расформиран, јер су се борци прикључили осталим јединицама. Од Рапшичке, Камничке и Моравшке чете формиран је Камнички батаљон. Крајем септембра у Горњској су постојала два батаљона, сваки са око 100 бораца.

Почетком октобра Јеловичка чета је прешла из Јеловице на Мохор, између Крања и Шкофје Локе. Том приликом је запалила велику стругару на Ланцовом код Радовљице, на којој је било око 10.000 м³ дасака и разне грађе, припремљене да се испоручи Немцима. Ухапшени су управник и помоћник управника стругаре, оба Немци, чланови Националсоцијалистичке странке од 1934. године. Касније су осуђени и стрељани. Идућег дана Немци су за одмазду стрељали на лицу места 20 талаца које су довели из затвора Бегуње, међу њима и прву жену таоца, Резку Драгар, која је касније проглашена за народног хероја.

Крајем октобра је стигла на Мохор и Јесеничка чета, тако да је сада батаљон био комплетан. Нису дошли само политички радници, који су остали на старом терену ради прихватања нових бораца и обављања мањих акција. Крајем месеца је пало око 60 см снега, тако да су теренске организације све теже обезбеђивале батаљон храном, углавном због конспирације и тешког дотурања (трагови по снегу). Командир Јеловичке чете Јака Бернард убрзо се снашао: направио је план за реквизицију у млину у Запужама, који је млео жито за немачку војску. Колона бораца кренула је 11. новембра у правцу Саве, да би се пребацила чамцем преко реке и продужила пут ка Запужама. Сава је била прилично надошла и борце није било могућно пребацивати преко реке. Тада је донета одлука да се иде преко железничког моста на пружи Крањ — Тржић. Мост је био у близини Крања. Прелаз је успео и колона је дошла до главног пута Крањ — Блед, где је чекао спреман камион, мобилисан за ову акцију. Борци су ускочили у камион, а за воланом је седео партизан Франц Бичег. Пошли су право у Запуже. У млину се налазила велика количина брашна, коју је требало идућег дана да преузме немачка војска. Партизани су брзо утоварили у камион око 40 цакова и спремили се за покрет. Када је требало да пођу, партизан Франц Бенигар Габрин пронашао је у гаражи

још један камион, па је и тај натоварен са 40 цакова. Постављало се питање како толико брашна пребацити преко Саве. Командир је одлучио да се иде преко главног моста у Крању. За воланом су се налазили партизански шофери Бичек и Бенигар. Кад су камиони дошли до Накла, утоварили су и групу партизана која је ишла у село Дупле да набави маст и месо. Овом акцијом је руководио командант батаљона Јоже Грегорчич. Пролазећи кроз град Крањ, патроле и страже на мосту — не знајући да су то партизани — војнички су их поздрављали и пропустили камионе у правцу Беснице. Ту је брашно истоварено и сложено у један сењак, први камион је враћен власнику, а други запаљен у непосредној близини Крања. Треба истаћи велику сналажљивост и дрскост партизана у овој акцији. Показало се да се добром организацијом може спровести и најтежа акција. Учесници су се вратили пред зору у логор мокри као мишеви, али срећни и задовољни због успешно обављеног задатка. Немци нису сазнали где је и на који начин нестало брашно, док су партизани били обезбеђени брашном за целу зиму 1941/42. У саму зору почео је да пада снег који је замаскирао све трагове. Сењак је био власништво нашег симпатизера, сељака Јерале из Лога код Крања. Он је знао да се у његовом сењаку налази читаво богатство.

У логору на Мохору било је врло живо. Жагар и комесар батаљона Бертонцељ одржавали су политичке часове и објашњавали ситуацију на фронту, која у то време није била баш најбоља. Немци су славили победу за победом на источном фронту, зима је била на прагу, планине су биле под снежним огртачем, па и наш логор (око 50 см снега), тако да је општа ситуација била прилично тешка. Без обзира на то морално-политичко стање било је одлично. Патроле су упућиване на све стране, највише према Селшкој и Пољанској долини, према Рупниковим утврђењима, у потрази за оружјем и муницијом. Свака патрола би донела по коју пушку и муниције. Недалеко од логора имали смо тајно скровиште у коме је сваког дана било више муниције. Она нам је касније одлично послужила, нарочито за време дражгошке борбе.

Немци су припремали пресељавање становништва ових крајева, међу првима становништва Селшке и Пољанске долине у Бесарабију, а Бесарапце, предане Немцима, доселили би у ове лепе крајеве. Штаб батаљона брзо је одлучио и припремио нове акције: рушење мостова, пруга, заседе итд.

Под руководством команданта Грегорчича батаљон је кренуо 18. новембра у Прапротно, недалеко од Шкофје Локе, да би срушио мост на Сори. Мост су обезбеђивале немачке патроле и заседе. Према Шкофјој Локи је постављено јако обезбеђење, а и према селу Железники, одакле су се очекивале интервенције Немаца. Остатак батаљона распоређен је у три групе, које су имале задатак да се приближе мосту и нападну обезбеђење. Но, Немци су осетили присуство партизана и повукли се без борбе у правцу Шкофје Локе. Мост је био слободан и пошто је био дрвен, командант је наредио да се спали. Немци уопште

нису интервенисали. Мост је потпуно изгорео, тако да је дуже време био прекинут саобраћај, а Немци су одустали од пресељавања становништва.

На одржавању и успостављању прекинутих телефонских линија од Шкофје Локе до села Железници у Селшкој долини радио је добро наоружан вод немачких телефониста. Штаб батаљона је израдио план да се ови Немци разоружају 19. XI за време вечере у селу Чешњици. Вечерали су према устаљеном реду од 19.30 до 20 часова. Кад смо стигли на лице места у 19.30 часова, тачно према плану, командир чете и руководилац ове акције Бернард морао је да мења план, јер су баш тог дана телефонисти вечерали нешто раније — у 19 часова. Одређена је група од 6 партизана са задатком да се погну на први спрат и упадну у собе где су спавали телефонисти и њихов командир — официр. Врата свих соба су била закључана, тако да изнађење није било могућно. Бернард и Оскар су добро знали немачки језик и позвали су Немце на предају. Војници су одговорили да ће то учинити ако се преда њихов командир. Немачки официр није хтео о томе ни да чује, већ је постављао разне услове на које нисмо пристали. Навалили смо силом на врата, по двојица — тројица на једна, но она су била јака и од тврдог дрвета, тако да је наш напор био узалудан. Покушали смо кундацима и тада је у соби официра одјекнуо пуцањ, одмах затим други. Отворили смо ватру и ми, нарочито на врата и браве. Немци су узвраћали, тако да је настао прави пакао у ходнику. Због недостатка доброг заклона, унакрсне ватре и два рањена партизана, Керника и Југа, били смо принуђени на повлачење. Немци су пуцали у тамну ноћ до саме зоре. Сутрадан смо сазнали да је немачки официр извршио самоубиство и да су тројица војника рањена.

Мања група партизана, са командантом Грегорчичем на челу, упутила се 24. новембра у Шкофју Локу, код Савника, где су се израђивале вунене ствари за немачку војску (џемпери и чарапе). Уз помоћ теренске организације партизани су однели преко 200 џемпера и 100 пари чарапа. Немци су за ову акцију сазнали тек идућег дана, док је сваки борац батаљона добио по џемпер и чарапе. Тако смо и с те стране били обезбеђени за зиму.

Зиму и снег Немци су хтели искористити да нас на сваки начин ликвидирају. Постали су активнији и све више су ангажовали издајнице и плаћенике у борби против партизана, тако да није прошао дан а да није ухапшен који теренски радник или наш симпатизер. На основу података са терена, штаб батаљона је одлучио да се 1. децембра ликвидира осам главних, на смрт осуђених издајника, широм Горењске. Ова акција је била плански извршена, а остали издајници су се повукли. Немци су били бесни и за одмазду су стрељали таоце у местима где су извршене ликвидације.

Активност Немаца је расла сваког дана. Тереном су крстариле немачке патроле јачине око 40 војника, нарочито око Шкофје Локе и Крања, као и падинама Јопшта и Мохора. Једна оваква патрола је 10. децембра избила на Мохор. Наши стражари су на време уочили опасност, заузели положаје и спремни сачекали непријатеља. Развила се

кратка али оштра борба у којој су Немци морали напустити положаје и на наш поновни притисак више нису давали отпор, већ су се дезорганизовано повукли. Убијена су два Немца, док је на нашој страни рањен Виктор Стражишар.

После овог сукоба логор у коме смо боравили око два месеца био је компромитован. Штаб батаљона је одлучио да се јединица премести у правцу Пољанске долине, где је ситуација за дизање устанка била врло повољна.

Чим је пао мрак батаљон је кренуо преко села Тополе у правцу Селшке долине, са задатком да избије на мост преко Соре. Кад смо били између села Долења Вас и Селца дошло је до пушкарања са немачком патролом која се одмах повукла. Ноћу између 11. и 12. децембра стигли смо у село Ровте, где је било планирано да преданимо. Међутим, око 10 часова идућег дана осматрач нас је известио да се из села Преваље према Ровтама креће колона од 52 немачка војника са псима. Одмах је наређено приправно стање, а у штабу батаљона је донета одлука да борци наоружани војничким пушкама поставе јаку заседу на чистини испред самог села Ровте. Остатак бораца са ловачким пушкама и комора били су спремни да у случају потребе заломе лево крило, како би Немце навукли у ватрену потковицу. Све то, међутим, није било потребно, јер је заседа брзо обавила свој задатак. Немци су ишли у колони по један на одстојању од око 5 метара. Кад су дошли челом колоне на 20 м од заседе из једног жбуна је искочио зец и јурнуо право кроз њихову колону. Немци су почели да се смеју, пустили су псе за зецом и не водећи више рачуна разбили се у мање групице које су представљале изванредан циљ за наше пушкомитраљесце. У том тренутку командир чете је дао знак и ми смо отворили ватру. За непуних 12 минута, колико је трајала борба, побијено је 46 Немаца, тројица су рањена, један је заробљен, док су двојица побегла. Убијена су и три полицијска пса. С наше стране је погинуо партизан Саксида, двојица су лакше, а један теже рањен. Овај теже рањени је касније подлегао ранама. Ратни плен је био богат: 3 пушкомитраљеза, 3 аутомата, 38 пушака, 6 пиштоља, 80 ручних бомби, доста ципела, опасача и ранаца са муницијом. Треба истаћи да су Немци били потпуно изненађени и отпор је пружила само претходница. Од убијених Немаца само су тројица били обични војници; остали су били официри и подофицири полиције, жандармерије и Гестапоа. То је био један од највећих успеха Цанкаревог батаљона у Горењској 1941. године. Акција је имала изванредан политички значај за даље вођење борбе и одјекнула је у целој Словенији. Углед партизана је у народу порастао, а акција је била доказ више да се оваквом тактиком ратовања може тући и модерно наоружан и бројно јачи непријатељ.

После ове акције сахранили смо погинулог партизана Саксиду, а рањене другове предали на лечење нашим симпатизерима, сељацима из Мартинврха. Чим је пао мрак батаљон је кренуо у правцу Пољанске долине, између Горње Васи и Пољане, јер смо имали намеру да ту пређемо пут и Пољанску Сору. Када смо се нашли у непосредној близини друма, наишла је колона немачких аутомобила пуних вој-

ника, која је имала задатак да затвори пролаз из Селшке у Пољанску долину. Наиме, Немци су после наше акције у Ровтама организовали локалну офанзиву у Селшкој долини. Искористили смо тренутак и чим је колона прошла пребацили смо се трчећим кораком преко моста. Потом смо продужили према Валтерском врху, где смо стигли 13. XII око 9 часова. Немци су у Селшкој долини ударили у празно, јер смо вештим маневром и брзим премештањем батаљона избегли опкољавање.

Штаб батаљона брзо је нашао везу са теренском организацијом и са Максом Крмељом (народним херојем), који је руководио народно-ослободилачким покретом у Пољанској долини. Ту су у састав батаљона ушле и групе партизана из Рашичко-камничке и Тржичко-крањске чете, које су се налазиле од почетка децембра на овом терену. Тако је батаљон сада бројао око 100 бораца. Напомињем да је почетком децембра послата из батаљона, још са Мохора, група од 15 партизана у правцу Јесеница и Бохиња, са задатком дизања устанка у Бледско-бохињској и Горење-савској долини. Штаб батаљона је разрадио са Максом Крмељом план дизања устанка и извођења војничких акција у Пољанској долини.

Од 18. до 24. XII у батаљон је дошло око 400 нових бораца, од којих је 60 одсто било наоружано. Најбољи одзив је био из бивше пољанске општине, из које је дошло око 300 бораца. Овај терен је био најбоље организован, што је у првом реду била заслуга упорног рада Макса Крмеља.

После тога батаљон је бројао преко 500 бораца, од којих 140 без оружја. У међувремену је извршио више различитих акција.

Између 18. и 19. децембра извршен је напад на жандармеријску станицу Пољане. Жандарми су осетили да се припрема напад, па су побегли. Заплењено је нешто оружја, већа количина муниције и ручних бомби, као и жандармеријске униформе.

Између 19. и 20. XII порушени су мостови од Шкофје Локе до Пољана.

21. XII, пред сам мрак, мања група партизана обучених у немачке униформе ушла је у Шкофју Локу, водећи два везана човека, на први поглед заробљене партизане. Група је имала задатак да ослободи затворенике из судских затвора у Шкофјој Локи. Када смо стигли пред зграду суда, руководилац акције друг Алојз Печник, у униформи немачког жандармеријског мајора, закуцао је на врата затвора тражећи да се затворе заробљени партизани. Чувар нас је лепо поздравио, пустио унутра, а заробљене партизане примио псовањем и шамарањем. Брзо смо затворили врата и Печник је објаснио чувару, на немачком језику, циљ нашег доласка. Чувар је уочио наше лукавство и супротставио се, али је брзо био савладан, разоружан и везан. Одузели смо му кључеве, откључали ћелије и ослободили затворенике. Међу њима је настало комешање, неки нису веровали да смо партизани, други су се плашили, тако да је настала читава гужва у ходницима. Политички затвореници су се одмах спремили и пошли с нама, док су остали, углавном разни криминалци, направили страшну дреку,

ослободили везаног стражара и тражили помоћ од жандармеријске станице. У међувремену смо се повукли из Шкофје Локе уз мање пушкарање са једном жандармеријском патролом која је обилазила град. Ова акција, као и дрскост партизана, још више су узнемириле Немце, док је морал у народу још више порастао. У овој акцији су се нарочито истакли Свето Кобаљ и Миха Кавчич.

Део Јеловичке чете напао је 24. децембра граничну караулу Чрни врх. Неколико граничара је убијено, двојица су заробљена, а остали су побегли. Заплењено је 6 пушака и нешто муниције.

Чета Јаке Бернарда поново је 25. децембра напала Пољане, док ју је чета Бенедичича обезбеђивала на правцима Шкофја Лока и Полхов Градец — Градец — Чрни врх — Пољане. Овај напад није потпуно успео, није заузета ни жандармеријска станица, јер су се из Шкофје Локе пробила кроз наше обезбеђење два непријатељска оклопна аутомобила са нешто пешадије. Немцима је ово појачање стигло у најкритичнијем тренутку и ми смо били принуђени да се повучемо. У овој акцији су разбијена два немачка аутобуса пуна војника и један путнички аутомобил. Немци су први пут употребили оклопна возила против партизана у Горењској, а борбе су се водиле, с прекидима, у току целог дана.

После ових акција, 26. децембра, батаљон је заузео положаје у троуглу Шкофја Лока — Чрни врх — Пољане, на северним падинама Полховградских доломита и то штаб батаљона са два самостална вода на Валтерском врху, 1. чета (Јасеничка) — Повховец, Стрнишче, Габерк, а 2. чета (Јеловачка) — Ковски врх, Буков врх.

Борци су се одмарали, увежбавали у руковању оружјем и припремали се за нове акције. Политички рад је био врло жив; у томе се нарочито ангажовао Жагар, који се 19. XII вратио из Главног штаба са реферисања. Он је објашњавао циљ наше борбе новодошлим партизанима, тако да је заиста била милина слушати његове ватрене и убедљиве говоре.

Међутим, Немци нису седели скрштених руку. И они су вршили припреме, тако да су већ 27. децембра, у раним часовима, напали батаљон са три стране. Огорчена борба је вођена у току целог дана. Сви јуриши непријатеља били су одбијени. Нарочито критична била је ситуација на Валтерском врху, где су лежали једни крај других погинули партизани и Немци. Цео батаљон је био на положају. Енергичним противнападом резервног вода Немци су одбијени. Слична ситуација је била и на Буковом врху, где су борци једва одбијали учестале немачке нападе. Командант батаљона извукао је један вод са мање угрожених положаја и послао им га за појачање. Батаљон је све до мрака издржао борбу са 4 — 5 пута јачим непријатељем. Циљ Немаца да пресеку батаљон и униште га по деловима потпуно је пропао. У овим борбама избачено је из строја преко 150 немачких војника. Заплењено је 4 пушкомитраљеза, нешто пушака и већа количина муниције. У Крању су Немци морали да уреде специјално војничко гробље.

У штабу је те вечери разрађен план и батаљон је ноћу између 27. и 28. децембра вештим маневром извучен без борбе из готово затвореног обруча. Сутрадан су Немци ударили у празно. У овој акцији су учествовали и Италијани, који су затворили бившу југословенску-италијанску границу и дозволили да се друм Љубљана — Полхов Градец употреби за превоз једног немачког батаљона.

Ове борбе су очеличиле батаљон. По извлачењу из обруча борци без оружја су упућени кућама да презиме, а главнина је пошла ка Мохору, где је стигла 31. децембра.

У то време група бораца Цанкаревог батаљона и теренски радници организовали су и подигли устанак на подручју Јесеница и Бохиња.

Због неуспелих немачких казних експедиција против партизана у овом периоду, смењен је начелник цивилне управе Кучера са положаја гаулајтера и на његово место је дошао Рајнер, који је већ првих дана свог службовања присуствовао у Крању сахрани 46 убијених полицајаца и жандарма. Како велику пажњу су Немци поклањали активности Цанкаревог батаљона и колико су се уплашили може се видети и из њихових докумената.²⁾

²⁾ Тако, жандармеријско подручје Радовљица расписом бр. 1039 од 17. XII 1941. наређује свим жандармеријским станицама између осталог:

„1.) С обзиром на садашњу неповољну ситуацију у погледу безбедности, привремено се укидају јаче угрожене жандармеријске станице од стране бандита и спајају се...

Са напуштених станица понети са собом сву документацију, опрему, наоружање са муницијом и све скупочене предмете...

2.) Чланови породица и рођаци жандарма морају одмах напустити Јужну Корушку.

3.) Жандармеријски станови морају бити закључани и дању, а станице обезбедити од изненадног напада, тј. фортификацијски уредити за успешно одбијање напада.

4.) Жандарми морају бити необично будни, нарочито они који се хране у ресторанима (бандити су напали и разоружали жандарме за време ручка у ресторану села Довје)...

5.) Сви жандарми, као и командири станица, морају спавати у станицама“. Или, командант безбедносних јединица Јужне Корушке у директиви број 582-41 од 22. XII 1941. године каже и ово:

„У последње време на овој територији почела је да дејствује добро организована муњевита устаничка банда. У вези с тим потребно је упознати све полицијске органе са ситуацијом на овом терену, предузети све мере безбедности и тиме обезбедити себе и службене станице...

Међу последњим акцијама бандити су изненада напали двојицу жандарма за време ручка у ресторану, а трећег у самој станици. Сви су били заробљени за трен ока, могућност за одбрану није постојала...

Жандармима су одузели оружје (аутомат и две пушке), униформе, службена документа, писаћу машину, рубље итд...

Потребно је обратити нарочиту пажњу, јер постоји могућност да се бандити послуже униформама и легитимацијама. О овоме детаљно упознати све полицијске органе...

21. XII увече бандити преобучени у жандармеријске униформе покушали су преваром да ослободу затворенике из судских затвора у Шкофјој Локи, што им је делимично и успело.

Зато поново скрећем пажњу на мере безбедности, нарочито појачати будност у ноћним часовима...“

На Мохору је донета одлука да се батаљон премести у село Дражгоше, да се среди, одмори и припреми за нове акције, а да група од око 50 бораца крене на Добраву код Кропе, покупи стоку и престоалу храну у кућама 35 породица које су Немци већ преселили. Од теренске организације у Липници смо сазнали да у тим кућама нема ништа, јер су Немци све испразнили и одвукли са собом. На предлог теренаца комесар батаљона Бертонцељ — који је руководио овом акцијом — одлучио је да се изврши реквизиција у трговинској радњи. Тако смо се снабдели потребном храном и другим материјалом.

Друга мања група је такође кренула из Мохора у правцу Беснице, тамо је минирала мост у тренутку кад је наишао воз, а одатле се вратила у село Дражгоше. После тих, мањих акција је на дан 1. јануара 1942. године у Дражгошама био окупљен цео Цанкарев батаљон, који је у том тренутку бројао 220 бораца са 22 пушкомитраљеза.

Идућег дана штаб батаљона је са командирима чета извршио рекогносцирање — извиђање положаја. Били су одређени положаји чета, а унутар ових гнезда за пушкомитраљесце, тако да је сваки борац знао где треба да заузме положај у случају узбуне или изненадног напада. Кад је 3. јануара 1942. године члан Главног штаба Стане Жагар дао пробну узбуну, за непуних 15 минута батаљон је био спреман за борбу на положају.

Доласком батаљона у Дражгоше народ је био мало узнемирен плашећи се немачких репресалија. Видевши број бораца и наоружање које смо имали, страх од репресалија је попустио. Сељаци су давали помоћ у храни, стављали на располагање стоку за клање итд. У селу је почео нов живот за борце и сељаке. Разна политичка предавања, културно-забавни рад, митинзи, све је то зближило народ са борцима у компактну целину — „све за борбу — све за народ“, како је говорио Жагар, који је Дражгоше назвао „дражгошком републиком“. Много труда и напора уложио је и Лојзе Кебе, народни херој, члан КП за Горењску, нарочито у погледу партијско-политичког рада јединице.

6. и 7 јануара Стане Жагар је руководио саветовањем, коме су присуствовали делегати — политички радници са територије Горењске. На том саветовању су добили многа упутства и директиве за даљи рад, а били су и детаљно упознати са ситуацијом у свету.

Веза са тереном и обавештајна служба биле су добро организоване, а штаб батаљона је сваког дана добијао свеже податке о кретању непријатеља и његовим намерама. Но, радила је и обавештајна служба Немаца, тако да су они убрзо сазнали да је Цанкарев батаљон концентрисан у Дражгошама. Припремили су планове за напад, а за обезбеђење су концентрисали снаге у целој Горењској, довлачећи их са свих страна, па чак из Аустрије и јужне Немачке.

Штаб батаљона је сазнао већ 8. јануара да ће Немци јачим снагама напасти Дражгоше и предузеће је мере безбедности појачаним патролама и заседама на свим прилазима селу, тако да је изненађење било искључено. Штаб је донео одлуку да се „република“ брани све док то буде могућно.

Верујући да је дошао тренутак да рашчисте с „бандитима“, Немци су у раним часовима 9. јануара 1942. године кренули са четири стране на дражгошку републику, и то правцима: Крањ — Шкофја Лока — Чешњице, Крањ — Бесница — Срајче, Радовљица — Кропа — Јамник. Само кроз Шкофју Локу је прошло 180 камиона пуних војника са нешто брдске артиљерије (око 4.200 војника), из Крања преко Беснице око 150 војника, док су преко Јамника ишле смучарске јединице јачине око 150 војника, и, најзад, са Бледа преко Јеловице је долазило око 150 војника. Ови последњи су имали задатак да нам затворе излаз на Јеловицу.

Немци су пуни оптимизма кренули у напад,³⁾ не рачунајући да пред собом имају добро наоружану и монолитну јединицу са одличним морално-политичким квалитетима бораца и командног кадра, која је била решена да се бори до последњег човека.

Већ око 8 часова они су наишли на наше заседе у самом подножју Дражгоша, у долини Севнице и изнад Рудног. Њихов покушај да у налету ликвидирају наша обезбеђења пропао је, тако да су морали реорганизовати јединице и поново кренути у напад. Наша обезбеђења и патроле задржали су Немце вештим маневровањем и борбом све до 11 часова, повлачећи се на главну линију одбране. Тада се развила огорчена борба на фронту дугачком преко 3 км. Сви покушаји Немаца да уз подршку артиљерије пробију линију одбране били су безуспешни у току целог дана. Они су испољили нарочито јак притисак на крилни вод на Јеленшчама који је једва издржавао учестале немачке нападе. Командир вода Бичек је тражио помоћ. Командат батаљона, видевши ситуацију и важност тог положаја, брзо је упутио као помоћ једну десетину са пушкомитраљезом. Помоћ је стигла баш у тренутку када је колона од око 150 смучара хтела да заобиђе Бичеков вод. Због врло тешког терена то јој није успело. Колона се нашла око 70 метара испод положаја вода у врло незгодној ситуацији, бочно од Бичека и са челом према десетини која је баш у том тренутку заузела положај. Изненадном ватром вода у бок смучара и ватром десетине са пушкомитраљезом с чела, колона смучара је потпуно разбијена и врло малом броју Немаца је успело да се извуче. То је била опомена и осталим непријатељевим деловима на овом правцу, и они се у току дана нису усудили приближити се положају вода.

На овом крилу запленили смо 3 пушкомитраљеза, око 30 пушача, 35 исправних пари смучки и нешто муниције. Када је пао мрак, Немци су се повукли 2 до 3 км од наше линије одбране, остављајући јача обезбеђења. Иста ситуација је била и код нас, највећи део бораца је повучен у куће, док су на положају остале само јаче заседе и патроле.

Штаб батаљона је у току вечери оценио ситуацију. Видевши да је стање повољно, да ниједан партизан или мештанин није изгубио

³⁾ Немачка команда, на пример, је изјавила:

„Пошто имамо довољно снаге, са бандитима ћемо се брзо обрачунати. Ту су нам пред носом и уништићемо их. За наш Вермахт то ће бити само вежба, која ће трајати неколико часова“.

живот, да су немачке гранате једино запалиле две куће, одлучено је да батаљон и даље остане у Дражгошама. Одмах после вечере један вод је послат на Мохор да би из тајног складишта донео муницију. Муниција је успешно пребачена у Дражгоше и подељена у току ноћи четата. Други вод је послат у правцу села Селце, да би идућег дана сачекао у заседи евентуална немачка појачања, а и да се инфилтрира у позадину немачких јединица и у саму зору изврши диверзију на положајима немачке артиљерије. Ова инфилтрација није успела, јер је вод наишао на јаке заседе и морао се вратити.

Немачка команда, видевши да је доживела пораз, тражила је помоћ у људима, нарочито полицијске снаге, и артиљерију тежег калибра са запаљивим гранатама. Немци су свој неуспех правдали тврдећи да „бандита“ има најмање 500, да су врло храбри, да имају одличан командни кадар и да су врло добро наоружани.

У току ноћи између 9. и 10. јануара Немци су добили појачање од око 30 камиона и аутобуса пуних полиције, као и једну батерију топова 75 мм. Већ у саму зору почела је јака артиљеријска ватра дуж целе одбрамбене линије. Најгушћа је била у центру — јасно се видело да је ту тежиште непријатељевог напада, како би батаљон пресекали на два дела и затворили одступницу ка Јеловици.

Одмах после артиљеријске ватре наишли су густе стрељачки редови. Наши митраљесци су имали пуне руке посла и једва смо издржали на положајима. Крајњим напором свих бораца и руководилаца, Немци су одбачени. Пошто су њихово наступање највише ометали митраљесци, то су на митраљеска гнезда усмерили читаве салве граната. Тако је на митраљесца Винка Жакља и његовог помоћника избачено преко 50 граната. То су биле прве жртве на нашој страни. Нешто даље погинуо је и митраљезац Зајц. На њихова места су одмах ступали други. Тада је командант батаљона позвао мене да идем с њим на шталу, одакле су се добро видели артиљеријски положаји. Наредио ми је да узмем нишан на 1200 м и да тучем по послузи око топова. Немци су били изненађени том ватром, неки од њих су рањени, а неки убијени, док су се остали разбежали по заклонима. И осталим митраљесцима — који су имали добар преглед — наређено је да туку артиљерију, тако да је настао прави двобој између наших митраљезаца и немачких артиљераца. У то време Немци су довукли на околне узвишице (Новаково Јеловицу — Криж) тешке митраљезе којима су хоризонтално, преко долине, дејствовали по нашим положајима и тиме спречили сваки наш маневар по фронту, па чак и кретање појединаца.

У току дана Немци су извршили још неколико јуриша на наше положаје, али без успеха, само што су запалили по коју кућу.

Ноћу између 10. и 11. опет смо се попунили муницијом из тајног скровишта, јер је штаб одлучио да се борбе наставе и у току идућег дана. Већина сељака је изразила спремност да се бори с нама те им је раздељено оружје.

У рано јутро, 11. јануара, Немци су опет концентрисали јаку артиљеријску ватру на све делове а посебно на центар наших положаја и кренули у напад. Одбили смо га, као и многе друге у току целог

преподнева. Њихови официри су своје војнике стално гонили на јурише, давали им рум, тако да су они полупијани дивљачки јуришали. Успело им је једино то да се око 12 часова уклине у наш положај али су брзо одбачени енергичним противнападом наше резерве.

Видевши да се фронталним нападима не могу пробити, Немци поново покушавају да обухвате наше лево крило, што им је и успело. Бичеков вод одсечен од главнине батаљона нашао се у врло тешкој ситуацији и да не би био опкољен морао се повући према Дражгошкој гори. Тако је отворена бреша којом се главним снагама батаљона ударило у леђа. Штаб батаљона је на то брзо послао резерву са 2 пушкомитраљеза да Немцима спречи даље продирање и, што је најглавније, да задржи и обезбеди пут који води за Јеловицу. На овом делу водиле су се тешке борбе за сваку кућу, све док није пао мрак. Резерва је успела да задржи Немце и тако је омогућила повлачење целог батаљона на Јеловицу. Тиме је завршена дражгошка борба у којој су партизани за три дана имали 7 мртвих, међу њима највише митраљезаца, као и 5 рањених, док је више стотина немачких војника и официра избачено из строја, од чега је добра половина било мртвих. Да би правдали губитке Немци су писали да су јединице Вермахта наишле на остатке бивше југословенске војске и „четнике“, са којима су у околини Дражгоша три дана водиле огорчене борбе. Интересантна је и изјава немачког пуковника који је руководио овом операцијом: „Овде је горе него на источном фронту, такве стрелце још нисам видео. Њихов командант заслужује највише одликовање и генералски чин за мајсторско руковођење овом борбом. Ја би му ипак с највећим задовољством секао каишеве с леђа.“

За одмазду Немци су стрелјали и запалили у кућама 41 жену, децу и старце, од којих је најмлађем било 9, а најстаријем 72 године. Цело село је опљачкано, запаљено и најзад све до темеља минирано.

По падинама села Дражгоша сељаци су у пролеће проналазили приличан број пушака и пушкомитраљеза, тако да се овим оружјем, 1942. године наоружао новоформиран Селшки батаљон.

За активна дејства и успешно извршене акције у току првих шест месеци борбе Цанкарев батаљон је одликован Словенском партизанском заставом од стране Извршног одбора Освободилне фронте. Ову одлуку је обнародовао Словенски порочевалец 30. децембра 1941. године.